

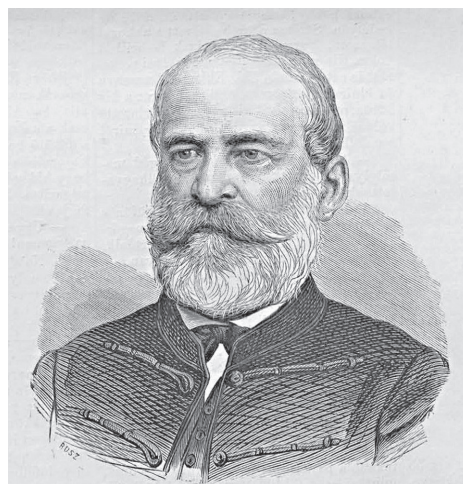
Kapronczay Károly

FLÓR FERENC, AZ ORVOS ÉS SZERKESZTŐ

1871. július 7-én a pesti Szent Rókus Kórház előtt a lóvasút halálra gázolta a kórház igazgatóját, Flór Ferencet. Az esemény mélyen megrendítette a magyar orvostársadalmat, Pest város lakosságát. A köztiszteletben állt Flór Ferencet nemcsak Pest városa és a Magyar Tudományos Akadémia gyászolta, hanem ifjabb és idősebb pályatársai is, akik egyben a magyar szabadságharc honvédorvosi karának főnökét, a negyvennyolcas hagyományok őrzőjét is elvesztették. Kossuth a „legmagyarabb magyarnak” nevezte, aki a magyar reformkor igazi képviselője volt. Flór – igazi magyarként és a nemzet polgáraként – a honi tudományok felvirágoztatásáért, európai színvonalra emeléséért küzdött. Büszkén magyar polgárnak vallotta magát, aki a nagy európai eszmék hirdetése közben sem felejtette el magyarságát. Annyi pályatársához hasonlóan ő is élénk figyelemmel kísérte a politikát, és ha kellett, akár fegyverrel is szolgálta eszméinek győzelmét. Ezek az eszmék tükröződnek vissza életútjában, és jellemzik annak szakaszait.

ÉLETÚTJA ÉS MUNKÁSSÁGA

Flór Ferenc a mai Nagyváradon, az akkori Várad-Olasziban született 1810. október 10-én, kereskedőcsaládban. A nagykárolyi piaristáknál végzett előtanulmányok után 1827-ben iratkozott be a pesti orvosi karra, ahol 1833-ban avatták orvosdoktorrá a magyar nyelven írott *Kisded-ápolás* című értekezésének megvédése után. Ekkor már magyarul is lehetett vizsgázni, értekezést készíteni, de még kevesen éltek ezzel a lehetőséggel. Magyarul írni és vizsgázni igazán hazafias tetteknek számított. A visszaemlékezések szerint Flór mindig sebésznek készült, de tudta azt is, hogy a hazai lehetőségek nem mindig elegendők a sokoldalú felkészültséghez, így 1833-ban Berlinben, 1834-ben Bécsben gyarapította ismereteit, elsajátította az újabb sebészi módszereket, és vizsgázott szemészeti műtéttanból is. Az új iránti fogékonyságát jellemzi, hogy 1847-ben az elsők között alkalmazta hazánkban a sebészet fejlődését nagyban fellendítő kloroformos altatást, sőt 1849-

ben – már mint a honvédorvosi kar főnöke – elrendelte az összes sebészi ellátásnál az „éterbódítási” felszerelés használatát.

Hazatérése után ugyan sebészi állást nem kapott, de segédtanárnak (tanársegédnek) alkalmazták az egyetem állatgyógyászati intézetében, ahol állatorvosi ismereteket oktatott. „Baromorvosi” képesítést is szerzett, és állatorvos társai között döbbsent rá, hogy a csak az anyanyelvükön beszélő „baromorvosoknak” milyen nehéz latinul előadást tartani. E kérdésben találkozott Bugát Pállal, az 1831-ben elindított *Orvosi Tár* alapítójával és szerkesztőjével, aki ugyancsak komoly erőfeszítéseket tett az egységes magyar orvosi nyelv megteremtéséért. Bugát szintén a sebészeknek tartott előadásokat, így naponta tapasztalta azokat a gondokat, amelyekkel Flór is küszködött.

EGYÜTTMŰKÖDÉS BUGÁT PÁLLAL

Bugát Pál az *Orvosi Tár*at 1833-ig Toldy Ferencsel együtt szerkesztette, de szemléleti különbségek miatt megváltak egymástól, s lett helyette Flór Ferenc a társszerkesztő 1838-

tól egészen az 1848. év végi megszűnésig. Flór nyugodt, csendes természetével jól ellensúlyozta a sértődésekre, vitákra hajlamos Bugát hangulatváltozásait. Az *Orvosi Tár* alapeszméje változatlan maradt, csak a havi megjelentetést sűrítették, ettől kezdve hetilappá alakultak. A fő rovatokat is megtartották. Nem túlzás az a megállapítás, hogy az *Orvosi Tár* a negyvenes években méltó elődjévé vált az *Orvosi Hetilap*nak és a később egyre kiteljesedő hazai orvosi szakirodalomnak. Ahogy a folyóirat első évfolyamának jellemzésekor az orvosi nyelv magyar nevezettanának megteremtésére irányuló törekvést emeltük ki, úgy a második korszaknál külön hangsúlyt kell fektetni arra a szerepre, amelyet az orvostársadalmi kérdések megvitatásában, az orvosi mozgalmak és orvosi tudományos társaságok nyilvánosságaként vállalt magára a lap.

A szerkesztőségi előd, Toldy Ferenc 1839-ben írt összefoglaló elemzést a magyar nyelven megjelent sebészeti kiadványokról, főként a szaknyelv elemzésére helyezve a hangsúlyt. Kiemeli, hogy Bugát nyelvújító, nyelverteremtő szemlélete határozza meg valamennyit, bár bevont a feldolgozásba másokat is, így „a sebészi véres műtételek” összeállításába Flórt. A bírálat mellett elismerését is megfogalmazza mindazokkal kapcsolatban, akik az orvosi nyelv ügyéért fáradoznak:

„valahányszor visszanezék 1827be, s meggondolom mi volt ez az orvosi nyelv akkor és mi most.”

FORDULAT SZAKMAI ÚTJÁBAN

Ezekben az években Flór Ferenc szakmai pályafutásában is fordulat következett be: 1835-ben Stáhlly Ignác sebész-professzor tanársegéde, majd 1837-től a pesti Szent Rókus Kórház tiszteletbeli főorvosa. E kórház hosszú évtizedekre szakmai gyakorlatának színtere, s az intézménytől csak nagyobb célok megvalósítására vagy kényszerből vált meg. 1840-ben tényleges főorvos, a sebészet vezetője lett. 1838-ban a Magyar Tudományos Akadémia fogadta levelező tagjainak sorába, a szakmai nyelv megújítása terén kifejtett tevékenysége elismeréseképpen. Szakmai pályafutásának következő sikere, hogy 1847-ben Pest város főorvosának és a Szent Rókus Kórház igazgatójának választották. A város lakossága előtt nagy tekintélye volt, hiszen az 1838. évi pusztító jejes árvíz idején ő is csónakos csapatot szervezett, életét is kockára téve mentette a szerencsétlenül járt embereket. Az árvíz alatt szerzett tapasztalatai arra ösztönözték, hogy javaslatot tegyen a városi mentésügy megszervezésére, valamint könyvet írt a kis híján vízbe fúlt emberek újraélesztéséről, a vízből való mentés módszeréről.

A reformkor pezsgő társadalmi élete ösztönözte a pest-budai orvosokat az első hazai orvostársaság, a *Budapesti Királyi Orvosegyesület* megalapítására (1837), amelyhez az első között csatlakozott. Csatlakozott Bugát Pállal

egyetemben a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűlése*hez, majd 1840-től 1848-ig szerkesztette az évenkénti vándorgyűlések *Munkálatok* címmel kiadott kötetét. Flór Ferenc társasági és tudományszervező tevékenysége nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Pest valóban a magyar tudomány – ezen belül az orvostudomány – központja lett.

1848-AS SZABADSÁGHARC

1848-ban az első között jelentkezett nemzetőrnek, majd ősszel már a szerveződő honvédség katonarvosi szolgálatához szegődött. A magyar honvédség egészségügyi szervezetének alapjait még Stáhlly Ignác rakta le, kiépítette a katonakórházak láncolatát, megfelelő tudású és tekintélyű orvosokat állított a katonarvosi szolgálat felelős helyeire, elindította a katonarvosi képzést, biztosította a megfelelő segédzsemet. A katonarvosi szolgálat még szervezés alatt volt, amikor 1848 decemberében a császári hadsereg megindult a magyar függetlenség elfojtására: 1849. január 1-én a császári csapatok bevették Pest városát, a Debrecenbe menekült magyar kormány szerepét betöltő Országos Honvédelmi Bizottmányt Stáhlly Ignác súlyos betegsége miatt nem követte. A Honvédelmi Minisztériumban igen fontos kérdéssé vált a honvédorvosi kar új vezetőjének kinevezése, akinek nemcsak a széthullott honvédegségügyet kellett újjáteremteni, de a szervezési munkát szinte előlről kellett elkezdnie. Kossuth és Mécsáros Lázár hadügyminiszter úgy döntött, hogy e tisztségre a honvédség legtekintélyesebb orvosát, az őrnagyi rangban szolgáló Flór Ferencet nevezi ki. Így 1849. január 22-én személyében a honvédség megkapta azt a kiemelkedő orvos parancsnokát, aki a szabadságharc legfontosabb szakaszában újjáteremtette a honvédorvosi szolgálatot, megszervezte a front- és hátszói betegellátást, feltöltötte a honvédorvosi keretet, felszámolta a gyógyszer- és műszerhiányt, biztosította a gyógyintézmények ellátását.

Feladata nem volt könnyű, hiszen 1849. február közepéig csak szórványosan, gyakran egymásnak ellentmondó hírek alapján dolgozták ki a táborig kórházak és ágyak rendszerét. Flór átgondoltan jelölte ki a táborig állandó, ideiglenes és mozgó egységek helyét, határozta meg létszámukat, szervezte meg ellátásukat. Ugyanakkor a hadseregvezetéssel és a különböző katonai parancsnokságokkal is el kellett ismertetni a honvédorvosok jogait, tisztí egyenrangúságát és a saját kinevezési jogosultságát. A másik igen fontos feladat a kórházi segédzsemet biztosítása és vezénylése volt. A régi gyakorlat szerint betegápolóknak az idős és rokkantakat jelölték ki, a fiatal honvédseregben ez nem volt alkalmazható, még a testileg gyengék is harcolni akartak.

Indítványára nevezték ki 1849. április 17-én Kossuth Zsuzsannát – Kossuth Lajos hűgát – főápolónőnek, ezzel

a rendelkezéssel a betegápolás szolgálatába hívhatták az önkéntes női segítséget. Ez valóban újnak számított a korabeli európai katonai betegellátás területén, bár nagy ellenállásra talált a katonai vezetők körében. Ugyancsak elérte, hogy a polgári gyógyszerárak három százalékkal olcsóbban adják a honvédségnek a gyógyszereket és a kötszereket. Megszervezte a központi honvédségi gyógyszerárakat, a mozgó tábori gyógyszerárak rendszerét, egyben megszigorította a gyógyszerek felhasználásának feltételeit, ami a pocskékolás ellen irányult. Ugyancsak újnak bizonyult az újoncozás orvosi ellenőrzése, a rokkantak utókezelése, a kórházi ügyvitel szabályozása, a naprakész adatok és jelentések elemzése, amelynek alapján bármelyik pillanatban képes volt a rendelkezésre álló erők átcsoportosítására, újabb tábori egészségügyi helyek létrehozására. Flór Ferencnek személy szerint igen nagy érdeme volt abban, hogy a meginduló tavaszi hadjáratban a honvédség kiváló egészségügyi szolgálattal rendelkezett.

Honvédorvos-főnöki tevékenységének érdekes vonatkozása, hogy 1849. május 5-én felhívásban fordult a fogságba esett császári katonáorvosokhoz, felkérte őket önkéntes orvosi tevékenységük folytatására a honvédkórházakban, de külön kiemelte, hogy erre őket senki nem kötelezi. Ebben az időben Debrecenben vasra veretett és hadbírótság elé állított egy betegápolót, aki sebesült foglyot bántalmazott.

Pest visszavétele után (1849. május 11.) Flór Ferenc és minisztériumi osztálya visszatelepült a fővárosba, innen szervezte a hadi egészségügyet. 1849. június 5-én váratlanul leváltották, mivel az akkor kinevezett hadügyminiszter, Görgey Artúr ezen osztály élén szívesebben látta a feldunai hadsereg főorvosát, Lumniczer Sándor főtörzsorvost. Flór Ferencnek távoznia kellett, de Lumniczer – aki valóban tisztelte Flór Ferencet – méltánytalannak tartotta az eljárást, és azt javasolta Görgey Artúrnak, hogy elődjét nevezzék ki az összes tábori kórház főorvosának. Ezt Flór nem fogadta el, inkább a tartaléksereg főorvosa lett.

A SZABADSÁGHARC UTÁNI ÉVEK

Flór Ferenc már 1849. augusztus végén a pesti Újépület foglya volt, ahol 1849 októberében másfél évi börtönre, állásvesztésre ítélték, majd szabadulása után – 1851 tavaszától – Tápióbicskére száműzték, ahol állandó rendőri felügyelet alatt élt. Tizenkét évig gazdálkodott, és gyógyította a környék betegeit. Veszedelmes bűnözőként tartották nyilván, s ezen csak 1857-ben enyhítettek, ettől kezdve engedéllyel elhagyhatta Tápiószelét. Visszavonultsága 1861-ig tartott, amikor a Bach-rendszer bukása után Pest városa ismét főorvosává választotta, újra a Szent Rókus Kórház igazgatója lett. Ekkor haladéktalanul visszatért

Pestre, de tíz hónap múlva – tiltakozva a kormányzati rendszer megváltoztatása miatt – lemondott hivataláról, s újból Tápiószelén élt.

Ezek az évek már nem emlékeztettek az előző évtized visszavonultságára: gyakran látogatott Pestre, részt vett az Orvosegyesület és a Magyar Tudományos Akadémia ülésein, gyakori vendég volt a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók vándorgyűlésein, ahol 1863-ban kezdeményezője lett az orvosi érdekvédelmi mozgalomnak: az orvosok állami alkalmazottként való nyugdíjjogosultságának elismerése, az orvos és az állam viszonyának törvényes rendezése megvalósulásáért. Világosan látta, hogy az orvos – törvényi rendezés híján – kiszolgáltatott a közigazgatásnak, megélhetési gondokkal küzdő alkalmazott, idős kora nyugdíj nélkül bizonytalan. Flór a kibontakozott vitában már nem vett részt, főleg családi tragédiái miatt, inkább jótékonyági alapítványával akarta előbbre vinni az orvosi nyugdíjintézet ügyét.

A kiegyezés után (1867) ismét – immár harmadszor – Pest város főorvosa és a Szent Rókus Kórház igazgatója lett. Részletes terveket dolgozott ki a város közegészségügyi állapotainak rendezésére, a Szent Rókus Kórház fejlesztésére. A tervek közül kiemelkedik a városi vízellátást, a szennyvízelvezetés megoldását célzó terve, valamint hosszú tárgyalásokat folytatott a központi vágóhíd felépítése érdekében. Ekkor érte a baleset, néhány nap múlva meghalt.

ORVOSI NYELVI TEVÉKENYSÉGÉNEK ÖSSZEGZÉSE

Úgy akarta a magyar orvoslást európai szintre emelni, hogy a magyar orvostudomány egyenrangúként illeszkedjen be az egyetemes orvostudomány rendszerébe. Ezért küzdött egész életén keresztül az orvosi szaknyelv magyarításáért, a magyar nyelvű szakajtó megteremtéséért, a magyar tudományos társaságok megszervezéséért, a hazai közegészségügyi állapotok rendezéséért.

Az *Orvosi Tár* évfolyamaiban tömérdek rövidebb-hosszabb írását jelentette meg Flór, jellemzően az alakuló, gazdagodó, megújuló magyar orvosi szakszókincs felhasználásával, amelyet a Bugát–Toldy szerkesztőpáros idejéből már ismerünk. Nagyobb terjedelmű munka fordításában is részt vett, ennek eredményeként jelent meg Hermann Eduard Fritze sebészeti művének magyar változata (2), amely Bugát és Flór közös munkájának eredménye. A címlapon nem nevezik meg magukat, csupán „az *Orvosi Tár* szerkesztői”-ként szerepelnek, a bevezetés végén találjuk meg nevüket. Tulajdonképpen műtéti segédkönyvként jellemezhetjük a magyarázatokkal kísért ábrázoló táblák gyűjteményét, amelynek kísérő szövegét az új magyar sebészeti szakkifejezések szerint fogalmazta meg.

A tartalomjegyzék néhány fejezetcíme:

- Ütérlekötés és sodrás (*Deligatio et torsio arteriarum*)
- Lékezés. Az állüreg átfúrása (*Trepanatio, Perforatio antri Highmori*)
- Láta képlet (*Koremorphosis*)
- A ki- és beszegély (*Operatio ectropii, entropii*)
- Gög - gögsíp - és bárzsíngmetszés, mell- és hascsapolás (*Laryngo tracheo - et oesophagotomia, paracentesis thoracis et abdominis*)
- Hugycsapalkalmazás, kőmetszés (*Applicatio catheteris, lithotomia*)
- Kítzelés (*Earticulatio*) stb.

A bevezetésből idézem:

„Nyelvünkön a sebészi tudomány különféle ágai megjelenvén, a megindított sebészi gépely országunkban ezután tán jobban haladand, azért is szerkesztőségünk tárunk tisztelt olvasói összehatása által pártoltatván, ez után minden erővel azon leend, hogy tudományunk más ágaiban is hasznos munkák jelenjenek meg” (2).

IRODALOM

1. Balassa Béla *A Kossuth idők hazafias orvosai* München, Karpathia Kiadó 1954.
2. Bugát Pál, Flór Ferenc *A nevezetesebb sebészi véres műtételek Doctor Fritze-től, bevezetve Diefenbach által... kiadva az Orvosi Tár szerkesztői által* Pest, Trattner 1839.
3. Kapronczay Károly *A „legmagyarabb magyar” orvos emlékezete. Flór Ferenc* Orvosi Hetilap, 1996;137/30:1652-3.
4. Schedel Ferenc *Figyelmező az egyetemes literatura' körében* Hazai literatura. Sebészet 1839;3/31:501-9.
5. Varga Lajos *Flór Ferenc. Az Orvostörténeti Könyvtár Közleményei* 1957;21-22:43-51.
6. Zétény Győző *A magyar szabadságharc honvédorvosai* Budapest, Egyetemi ny. 1948:1-88.

Nyáry Szabó László

TORZAZSÍRSAV – TORZOLAJSAV

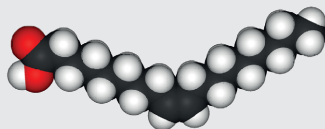
a zsírsavak transzvesztitája

A tömegétkezdék befülledt olajsütőiben punnyadva tobzódó roncsolajok, roncs(a)-zsírok, meg bennük a roncs(a)-zsírsavak vagy inkább torzazsírsavak (transz-zsírsavak) rendkívüli módon rontják életkilátásainkat. Ezekhez adódik még az évtizedeken át hazudva hirdetett – ma már tudottan kétes egészségességű – művajak rengetege. Butítanak is, rákkeltőek is, meg ondozók, minthogy roncsolják az ondosejtjeinket, így a termékenységünket is. (A „Termő-Meddő” [Fertil Steril] lap egy tanulmányában már egy évtizede igazolta és hírelte is ezt.¹)

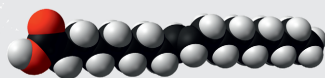
A leggyakoribb **roncsazsírsav** az elaidinsav (olaj-mint-sav), a „**torzolaajsav**” vagy „**roncsolajsav**” a telítetlen **olajsavból** (oleinsavból) **képződik** olajban való (túl) sokszori sütéskor vagy szándékolt ipari átalakításkor, például margarinosításkor. Az olajban való sütés(ek) számával gyakoribbodik a „**korcs**” (olajsav) -vá. A „**roncsolajsav**” szójátéka e gyilkos háj **roncsoló** képességével is igen beszédes. Valójában a „**torzolaajsav**” jobban jelzi e szerkezeti különbséget, amelyet a **transz-zsírsavak szótorból magyarítottam a létrehozás roncsolóan gyötrelmes elvén. Ez utóbbi bevett „transzvesztita” szó-khimaira tükörfordítottam az angol trans fatty acid kifejezés korcsa.**

A természetes olajokkal szemben a zsírszerű (szerkezetű)vé váló torz olajokra összegképletük alapján illik az „**olajsav**”, de szerkezeti képletük és térbelileg is valóságú modelljeik képe alapján a „**zsírsav**” név is. Minthogy természetellenes és káros, mi több, nyomorító gyilkos anyagok, így méltán illik a „**roncs**”, a „**torz**” vagy a „**korcs**” előtag is neveikbe.

Az **olajsav** (oleinsav) természetes térdes, vagy képletesebben talán inkább „**derekas**” hajlatú „**cisz**” alakja a kettős, avagy a telítetlen kötését nem rejtegeti, hanem a **hájpálcika** tisztos töretésében is büszkén viseli.

A telítetlen **olajsavból** (oleinsavból) **képződik** ipari átalakításkor, mint például margarinosításkor vagy sokszori sütéskor a legközönségesebb **roncsazsírsav**, láthatóan **torzazsírsav**, a „**torzolaajsav**” (elaidinsav), a „**roncsolajsav**”...

A gombóc-modellen vagy **bogyó(s)modellen** (Sz.) a zűr maga a göcs, az enyhe töretés a szénlánc közepén, amely egészségesebben a lánc éles hajlását adja, itt azonban mint egy rossz ficam jelentkezik. Nevezhető ez alapján akár „**göcs(ös)olajsav**”-nak vagy „**olajgöcs(ös)sav**”-nak is, de bizony még „**olajficamsav**”-nak is... Az angloán gólemi szókorcokhoz képest ezek persze mind csak bájos, szelíd szócsibék.

A torzolakak bűnjegyzéke megdöbbentően hosszú... A zabolá(z)atlan multikulti mindannyiunkat mérgez a **hulladételeivel**. No persze: „Mindenképpen dönt!” Állítólag... Szabad világban élünk.

A kérdés csak az, hogy tudjuk-e egyáltalán, mit eszünk, vagy hogy mit etetnek meg velünk?!

¹ Chavarro JE, Furtado J, Toth TL, Ford J, Keller M, Campos H, Hauser R. *Trans-fatty acid levels in sperm are associated with sperm concentration among men from an infertility clinic* Fertil Steril 2011;95(5):1794-7. doi: 10.1016/j.fertnstert.2010.10.039. Epub 2010. nov 11.